

Metales Banskej Bystrice z roku 1820.

Reambulácia juhozápadného úseku mestských hraníc spoločných so susedným teritóriom rodiny Radvanských

OTO TOMEČEK

*Katedra histórie, Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela
v Banskej Bystrici*

Metales of the town Banská Bystrica from 1820. Perambulation of the southwest part of town borderline common with neighbouring domain of Radvanský family

Abstract: The paper deals with the analysis of a historical document which describes in detail the course of the perambulation of the borders of the town Banská Bystrica in 1820. The document named *Metales* consists of a text part and a map part. The text part is divided into seven chapters describing specific border sections. Through a detailed analysis of one of the border sections, the southwest part of town borderline common with neighbouring domain of Radvanský family we learn not only about the exact course of the borderline, but also about the location and owners of land near the borderline, participants of the perambulation and historical toponymy, as well as the form and location of border markers. The document captures the course of control of old border markers – border piles (heaped soil or stones), border stones and border signs, as well as the making of new border markers.

Keywords: town Banská Bystrica, Radvanský family, domain, perambulation, borderline, border marker.

DOI: <https://doi.org/10.24040/ahn.2021.24.02.112-133>

Historické chotáre dedín a miest predstavovali ekonomickú základňu potrebnú pre sformovanie a neskôr aj každodennú existenciu obecných komunít v minulosti. Od obdobia stredoveku sa vytyčovaniu hraníc, ich označovaniu, spresňovaniu, kontrole a ochrane hraničných medzníkov venovala osobitná pozornosť.¹ Výnimkou v tomto smere nebolo ani

---

Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu *Inovatívne sprístupnenie písomného dedičstva Slovenska prostredníctvom systému automatickej transkripcie historických rukopisov* podporovaného Agentúrou na podporu výskumu a vývoja a evidovaného pod číslom APVV-19-0456.

¹ Problematike vymedzovania hraníc majetkových celkov v stredoveku a ranom novoveku v priestore strednej Európy sa venovala už značná pozornosť. Viď napr. práce: KARP, Hans-Jürgen: *Grenzen in Ostmitteleuropa während des Mittelalter : ein Beitrag zur Entstehungsgeschichte der Grenzlinie aus dem Grenzsäum*. Köln; Wien : Böhlau Verlag, 1972. 184 s.; TAKÁCS, Lajos: *Határjelek, határjárás a feudális kor végen Magyarországon*. Budapest :

mesto Banská Bystrica, ktorého hranice boli prvýkrát vymedzené vo výsadnej listine kráľa Bela IV. v roku 1255.² Priebeh spočiatku pomerne voľne vymedzenej hranice sa postupne spresňoval a označoval rôznymi spôsobmi priamo v teréne.³

Vo výsadnej listine boli pre vytýčenie hraníc použité iba základné hraničné medzníky, medzi ktoré možno zaradiť prírodné krajinné prvky (vodné toky, sútok vodných tokov, ostrov, vrchy), ako aj prvky vzniknuté činnosťou človeka (cesta). Neskôr, aby sa predchádzalo eventuálnym sporom, prípadne z dôvodu potreby presnejšieho vytýčenia hraničnej línie pre potreby hospodárskeho využívania prírodných daností chotára, začali pozdĺž hranice vznikať aj spresňovacie hraničné medzníky. Medzi najstaršie spomedzi nich môžeme zaradiť navŕšené kopy zeminy alebo kamenia, prípadne tiež znaky so symbolmi kríža vytesané do skál a vyryté do stromov. Najmladšiu, už novovekú, vrstvu spresňovacích hraničných medzníkov reprezentujú do skál a hraničných kameňov tesané litery a erby identifikujúce dedinu, mesto či majiteľa panstva.⁴ V prípade Banskej Bystrice

---

Akadémiai Kiadó, 1987. 227 s.; TYSZKA, Przemysław: O metodzie badań nad średnio-wiecznymi granicami lokalnymi. In: *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej*, roč. 43, 1995, č. 4, s. 423-431; JANIŠ, Dalibor – ŠENKÝŘOVÁ, Jana: Hranice statků a pozemků – jejich zachycení v písemných (právních) pramenech. In: *Archaeologia historica*, roč. 29, 2004, s. 193-202; MARKOVÁ, Markéta: Vymezování hranic a jejich značení v přírodě ve středověku. In: ŠIMŮNEK, Robert (ed.): *Regiony – časoprostorové průsečníky?* Praha : Historický ústav AV ČR, 2008, s. 98-106. Slovenské reálie sú obsiahnuté hlavne v prácach: LUKAČKA, Ján: Ohraničovanie majetkových celkov v stredoveku. In: *Archaeologia historica*, roč. 29, 2004, s. 61-65; MALINIÁK, Pavol: „Meta ad modum crucis sculpta“ : Kríže na hraniciach majetkov vo Zvolenskej stolici. In: KŮŽIAK, Rastislav – NEMEŠ, Jaroslav (eds.): *Svātec a jeho funkcie v spoločnosti I*. Bratislava : Chronos, 2006, s. 393-410; MALINIÁK, Pavol: *Človek a krajina Zvolenskej kotliny v stredoveku*. Banská Bystrica : FHV UMB, 2009. 246 s.; MALINIÁK, Pavol: The use of border signs in the Carpathian region : Contribution to the understanding of borders in the Middle and Early Modern Age. In: HOLEC, Roman – KŮŽIAK, Rastislav (eds.): *Historiography in Motion : Slovak Contributions to the 21st International Congress of Historical Sciences*. Bratislava : Institute of History of SAS; Banská Bystrica : State Scientific Library, 2010, s. 62-76; HUDÁČEK, Pavol: Možnosti výskumu pôvodného prírodného prostredia v stredoveku (na príklade Šariša). In: *Ingenii laus : Zborník štúdií venovaný jubilujúcemu prof. PhDr. Jánovi Lukačkovi, CSc.* Bratislava : UK, 2017, s. 305-332; THURZO, Milan – JANČOVIČ, Pavol: *Historické hraničné znaky a nápisy so zameraním na územie Bratislavy*. Bratislava : Vydavateľstvo UK, 2018. 266 s.

² MARSINA, Richard (ed.): *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae II*. Bratislava : Obzor, 1987, s. 341, č. 491.

³ Vývoju hraníc mesta Banská Bystrica sa venujú štúdie: TOMEČEK, Oto: Vývoj hraníc chotára mesta Banská Bystrica od 13. do 19. storočia. In: *Acta historica Neosoliensia 4*. Banská Bystrica : FHV UMB, 2001, s. 163-174; TOMEČEK, Oto: Hranice mesta Banská Bystrica od roku 1255 do súčasnosti. In: *Minulosť a prítomnosť Banskej Bystrice 1*. Banská Bystrica : FHV UMB; ŠVK, 2006, s. 16-31.

⁴ TOMEČEK, Oto: Spôsoby označovania hraníc vybraných miest a mestečiek stredného Slovenska od 13. do polovice 19. storočia. In: VALO, Ján (ed.): *Mesto a jeho historická krajina : Zborník príspevkov z rovnomennej konferencie*. Bratislava : UK, 2020, s. 28-47.

to boli majuskulné litery CN a zjednodušený erb mesta,⁵ ktorý mal podobu 3-krát deleného štítu so 4 pozdĺžnymi pruhmi.⁶

Už od stredoveku boli hranice Banskej Bystrice stabilné a zásadnejšie sa nemenili. Ešte v stredoveku v historickom chotári mesta vzniklo niekoľko sídel. Tie v novoveku doplnili ďalšie, hlavne vo vyšších polohách ležiace drevorubačské a uhliarske osady patriace pod jurisdikciu Banskej komory v Banskej Bystrici. Práve zvýšená hospodárska aktivita banskej komory v priestore donovalskeho sedla v druhej polovici 18. a na začiatku 19. storočia destabilizovala severovýchodné hranice mestského chotára v tomto geografickom priestore. Hranice mesta, ktoré boli na tomto úseku totožné so stoličnými hranicami, boli preto v danom období brané ako sporné.⁷

Od čias, kedy došlo k podrobnému vymedzeniu a označeniu hraničnej línie prostredníctvom rozličných hraničných medzníkov a znakov, bolo potrebné ich stav pravidelne kontrolovať. Obchádzanie hraníc vybranými členmi obecnej komunity malo upevniť povedomie o dôležitosti ochrany vlastného teritória. Išlo tu zároveň o formovanie akejsi kolektívnej historickej pamäte. Okrem starších zástupcov mesta, od ktorých sa očakávali vedomosti ohľadom umiestnenia medzníkov a priebehu hraníc, sa museli obchádzky zúčastňovať aj mladší mešťania či dokonca deti mešťanov. Práve oni mali zabezpečiť udržanie vedomostí o hraniciach do blízkej aj vzdialenejšej budúcnosti.⁸ Obchádzky hraníc boli väčšinou

⁵ Originálny erb Banskej Bystrice vychádzajúci z arpádovského kráľovského erbu mal osem, alebo niekedy tiež deväť, vo farebnom vyhotovení červených a bielych pozdĺžnych brviem, resp. pruhov. Poznáme však aj prípady použitia jeho redukovanej podoby ako napríklad na rukoväti popravného meča, alebo na mestskej zástave z roku 1722, ktoré môžeme nájsť v zbierkach Stredoslovenského múzea v Banskej Bystrici.

⁶ Spomedzi všetkých doposiaľ zdokumentovaných erbových hraničných znakov mesta Banská Bystrica sa podarilo zatiaľ len v jednom prípade identifikovať typologicky odlišný hraničný znak Banskej Bystrice s vyobrazením 4-krát deleného a na päť pozdĺžnych pruhov zredukovaného erbu. Tento hraničný znak je vytesaný na brale medzi Kráľovou studňou a Smrekovicou na severozápadnom úseku mestských hraníc spoločných s panstvom rodiny Révaiovcov.

⁷ Rozširovaním územia určeného na ťažbu dreva smerom do Liptova boli v rokoch 1753 a 1809 vytýčené demarkačné línie Banskej komory v Banskej Bystrici. Počas tohto obdobia zrejme došlo k narušeniu integrity pôvodných hraníc a zároveň aj strate povedomia o jej pôvodnom vymedzení. V tomto prípade však nemožno vylúčiť ani starší pôvod hraničných sporov v tejto oblasti, keďže osady Mistríky a Mišúty založené v prvej polovici 17. storočia ležali na opačnej strane donovalskeho sedla ako ostatné tu založené uhliarske osady. Bližšie k tejto problematike pozri: TOMEČEK, Oto: *Drevorubači a uhliari v lesoch Banskej Bystrice : K problematike osídlenia horských oblastí banskobystrického chotára do polovice 19. storočia*. Banská Bystrica : FHV UMB, 2010, s. 19-21.

⁸ V niektorých prípadoch nebolo zriedkavým javom ani praktizovanie obradu tzv. pamätných výpraskov, ktoré mali dopomôcť k lepšiemu zapamätaniu si miesta, na ktorom k danej udalosti došlo. Podobný význam mali aj pohostenia priamo pri dôležitých hraničných medzníkoch, najčastejšie pri trojhraničných bodoch. Porov.: ŠLÉZAR, Pavel: Sály, kopy a

spojené aj s pohostením na náklady iniciátora obchôdzky. V prípade sporov hradili výdavky sporné strany. V prípade pravidelných kontrolných obchôdzok mestských hraníc platilo všetky výdavky mesto.⁹

Na základe starých zvykov mali obyvatelia Banskej Bystrice právo a zároveň aj povinnosť poznať hranice svojho mesta. Vybraní členovia mestskej rady spolu s vybranými mešťanmi a ich deťmi preto vždy po istom čase obchádzali na koňoch či pešo hranice mesta. O svojich zisteniach podávali správy, v ktorých zvykli urgovať opravy poškodených hraničných kameňov.¹⁰ Historický chotár Banskej Bystrice patrila svojou rozlohou prevyšujúcou 200 km² k tým najrozsiahlejším na Slovensku. Matej Bel vo svojom diele uviedol, že hranice mesta boli také rozsiahle, že aj jazdcovi na koni trvalo takmer tri dni, kým ich dokázal celé obísť.¹¹

V letných mesiacoch, od 1. augusta do 19. septembra, v roku 1820 mesto Banská Bystrica uskutočnilo reambuláciu hraníc svojho historického chotára. Jej základom bola dôkladná obchôdzka jednotlivých hraničných úsekov spojená so zisťovaním, overovaním a vymeriavaním priebehu hraničnej línie. Jej priebeh aj so všetkými zmenami bol následne zaznamenaný v knihe *Metales*, ktorej súčasťou je textová aj mapová časť.¹² Čistopis dokumentu prečítal a overil prisažný prvý podnotár Zvolenskej stolice Ľudovít Radvanský (*Ludovicus de Radvány*).¹³ Zápis

---

„výprask na pamätnou“ : Hranice ve středověké krajině Dražanské vrchoviny. In: *Vlastivědný věstník moravský*, roč. LIX, 2007, č. 2, s. 155-156.

⁹ V účtovnej knihe mesta sa z roku 1556 zachovali údaje o finančných výdavkoch spojených s konzumáciou jedla a nápojov počas obhliadky mestských hraníc. Podľa nich vieme, že sa platilo za konzumáciu rýb (rybie rezne, kapry a šobské ryby), kureniec, husí, chleba, octu a vína. Osobitný poplatok bol uhradený aj kuchárom, ktorí stravu pripravili. Podľa: JURKOVICH, Emil: *Dejiny kráľovského mesta Banská Bystrica*. Preložil Imrich NAGY. Banská Bystrica : Pribicer, 2005, s. 194.

¹⁰ JURKOVICH, *Dejiny kráľovského mesta Banská Bystrica*, s. 194.

¹¹ BEL, Matej: *Zvolenská stolica*. NAGY, Imrich – TURÓCI, Martin (eds.). Čadca : Kysucké múzeum, 2017, s. 201.

¹² Slovenský národný archív, špecializované pracovisko Slovenský banský archív v Banskej Štiavnici (ďalej SNA – SBA BŠ), fond Banská komora v Banskej Bystrici, inv. č. 90. Ide o latinsky písaný dokument v zviazanej polokoženej väzbe s rozmermi 26 x 41 cm. Pôvodný dokument bol vyhotovený bez paginácie. Súčasná chybná paginácia bola vytvorená dodatočne pri archívnej evidencii dokumentu. Podľa nej má kniha 244 strán. V skutočnosti má dokument 254 strán. Chybná paginácia začína na strane 40, ktorá je označená dvakrát, naopak strana 83 chýba. Po strane 165 nasleduje strana 156, takže strany 156 až 165 sú chybné zdvojené. Podobne dvakrát je očíslovaná aj strana 237.

¹³ Ľudovít (II.) Radvanský (1785 – 1847) zastával post prvého podnotára Zvolenskej stolice nepretržite 18 rokov v rokoch 1809 – 1827. V správe Zvolenskej stolice začínal v roku 1808, kedy bol menovaný za druhého podnotára. Neskôr jeho kariéra výrazne napredovala. V rokoch 1827 – 1832 zastával post riadneho (hlavného) stoličného notára a v rokoch 1832 – 1836 zastával najvyššiu volenú funkciu v stoličnej samospráve, post riadneho (prvého) podžupana. Na vrchole svojej kariéry bol menovaný do čestnej funkcie cisársko-kráľovského radcu a pasovaný za Rytiera Zlatej ostrohy. Podľa: JANURA, Tomáš: Úradníci

o tom bol urobený na generálnej kongregácii Zvolenskej stolice, ktorá zasadala 1. októbra v roku 1823 v Banskej Bystrici.

Textová časť *Metales* je rozdelená na sedem častí, ktoré zodpovedajú jednotlivým hraničným úsekom. Prvý úsek, ktorému venujeme detailnejšiu pozornosť v ďalšej časti tejto štúdie, zaznamenáva juhozápadný úsek mestských hraníc spoločných so susedným teritóriom rodiny Radvanských, na základe reambulácie vykonanej v dňoch 1. – 4. augusta a 19. septembra 1820. Druhý úsek popisuje priebeh západných hraníc mesta, spoločných s mestom Kremnica, na základe reambulácie vykonanej v dňoch 9. – 14. augusta 1820. Tretí, severozápadný, úsek mestských hraníc predstavuje spoločné hranice mesta s rodinou Révaiovcov, na základe reambulácie vykonanej 16. – 19. augusta 1820. Štvrtý úsek popisuje priebeh severných hraníc mesta, spoločných s Likavským panstvom, podľa reambulácie z 21. – 24. augusta 1820. V piatej časti je zaznamenaný východný úsek mestských hraníc, spoločných s Ľupčianskym panstvom, na základe reambulácie vykonanej v dňoch 28. – 29. augusta a 12. septembra 1820. Šiesty úsek predstavuje prvú časť južného úseku, na ktorom mesto susedí s územím dediny Mičina patriacej rodine Benických (podľa reambulácie z 13. – 15. septembra 1820). Posledný úsek napokon popisuje priebeh druhej časti južných hraníc mesta, spoločných s komposesorátnym územím Iľiaš, na základe reambulácie vykonanej v dňoch 16. – 18. septembra 1820. Predmetom reambulácie sa nestal jedine vyššie zmienený sporný severovýchodný úsek mestských hraníc, spoločných s Likavským panstvom.

Za textovými opismi jednotlivých hraničných úsekov sa nachádzajú mapy príslušných úsekov. Všetky mapy vyhotovil ešte v roku 1820 riadny geometer Zvolenskej stolice Juraj Mihalko (*Georgius Mihalko*).¹⁴ Tak ako reambulácia mestského chotára bola rozdelená na sedem hraničných úsekov, zostavil aj Mihalko sedem máp.¹⁵ Napriek zhodnému počtu

---

Zvolenskej stolice v rokoch 1790 – 1848. In: KOVÁČ, Dušan – KOWALSKÁ, Eva – ŠOLTÉS, Peter a i.: *Spoločnosť na Slovensku v dlhom 19. storočí*. Bratislava : Veda, 2015, s. 106, 107 a 119; JANURA, Tomáš – FILLOVÁ, Ľubica – ŠIMKOVIC, Michal: *Vidiecke šľachtické sídla v Zvolenskej stolici*. B. m. : Spoločnosť Kolomana Sokola, 2016, s. 38; SZLUHA, Márton: *Felvidéki nemes családok I – II. (Árva, Trencsén, Zólyom, Sáros, Turóc)*. [CD-ROM]. Budapest : Arcanum, 2007.

¹⁴ Inštitút stoličného geometra (zememerača) existoval vo Zvolenskej stolici už v druhej polovici 18. storočia. Dôležitou náplňou jeho práce bolo práve vyhotovovanie hraničných máp, keďže riešenie hraničných sporov patrilo práve do kompetencie stoličných orgánov. Napríklad v roku 1791 zastával úrad geometra Zvolenskej stolice Augustín Petráš (*Petrasch*), ktorý v tomto roku vyhotovil mapu spoločnej hranice medzi mestom Ľubietová a panstvom Ľupča. Pozri: Štátny archív v Banskej Bystrici (ďalej ŠA BB), fond Ľubietová, slobodné kráľovské mesto (1282 – 1885), inv. č. 1152, 1-a.

¹⁵ Niektoré z týchto máp, vzniknutých pri príležitosti reambulácie, boli neskôr pri rôznych príležitostiach kopírované inými kartografmi. Napríklad kópiu mapy znázorňujúcej prvý úsek spoločnej hranice Banskej Bystrice s Ľupčianskym komorským hradným panstvom

hraničných úsekov a máp, jednotlivé mapy úplne nezodpovedali reambulovaným hraničným úsekom. K prvým štyrom úsekom (juhozápadný, západný, severozápadný a severný) vytvoril príslušné mapy presne v súlade s popísanými úsekmi. Dlhý východný hraničný úsek susediaci s Ľupčianskym panstvom však už namiesto jednej mapy znázornil na dvoch mapách. Naopak, posledné dva kratšie hraničné úseky prechádzajúce cez Bystrickú vrchovinu, na ktorých mesto susedilo s dedinami Mičina a Iliaš, Mihalko znázornil iba na jednej mape.

Počas samotnej obchôdzky jednotlivých hraničných úsekov Mihalko vykonával meračské práce. Pri nich meral uhly v stupňoch (*Directio acus Magnetica Gradus*) a vzdialenosti vo viedenských siahach (*Distantia in Orgiis Viennensibus*) medzi jednotlivými v teréne označenými hraničnými medzníkmi.¹⁶ Uhly sa merali pomocou kompasu, resp. buzoly. Na meranie vzdialeností sa v tomto čase zvykli používať drevené laty s dĺžkou jednej viedenskej siahy, alebo meračské reťaze, povrazy či tkaninové pásma. V prípade použitia povrazu a pásma boli potrebné aj dve palice k ich napnutiu. Nevyhnutné boli tiež výtyčky a drevené kolíky, papier, pravítko a písací prostriedok.¹⁷ Na základe týchto meračských prác uskutočnených priamo v teréne mohol vytvoriť finálne kartografické výstupy. Tieto vznikali neskôr počas kancelárskych prác, pri ktorých bol finalizovaný samotný mapový nákres, doplnili sa písomné a číselné popisy, mapa sa kolorovala (v tomto prípade hlavne hraničná línia),¹⁸ dokreslila sa mierka mapy, línia smeru poludníku (*Linea Meridionalis*) a línia označujúca magnetický sever (*Linea Magnetica*). Na samotnom konci kartografických prác bola každá mapa označená pečatou geometra otláčenou do červeného vosku, ktorá potvrdzovala správnosť mapového výstupu.

Okrem stoličného geometra, ktorý vykonával najdôležitejšie práce v súvislosti s hraničnou reambuláciou, sa aktu obhliadky mestských hraníc zúčastnilo aj veľké množstvo svedkov pochádzajúcich z miest a dedín ležiacich po oboch stranách hranice. Dotknutého juhozápadného úseku

---

vyhotovil v roku 1824 pomocník komorského geometra Jozef Fischer. SNA – SBA BŠ, fond Hlavný komorskogrofrófsky úrad V, inv. č. 13 098, celá mapa bola publikovaná v práci: HOMOLA, Vladimír – TOMEČEK, Oto (eds.): *Hrad Ľupča : Klenot Pohronia vo svetle vekov*. Podbrezová : Železiarne Podbrezová, a. s., 2017, s. 116-117.

¹⁶ Viedenská, tiež Dolnorakúska, siaha (lat. orgia, nem. Klafter) sa v našich krajinách používala ako oficiálna dĺžková miera od čias panovania Márie Terézie až do zavedenia metrickej sústavy v 70. rokoch 19. storočia. Jedna siaha zodpovedala dĺžke 1, 896 m.

¹⁷ Uvedené spôsoby merania vzdialeností sa používali pri vymeriavaní jozefínskeho katastru. Vid': BUMBA, Jan: *České katastry od 11. do 21. století*. Praha : Grada, 2007, s. 42.

¹⁸ Na všetkých mapách bola kolorovaná hraničná línia, ktorá bola na niektorých mapách označená len červenou farbou, inde bola použitá farebná dvojlinka kombinujúca červenú farbu so žltou alebo zelenou farbou. Červenou farbou boli vyznačené aj niektoré stavby postavené v blízkosti hraničnej línie. Zrejme išlo o tie stavby, ktoré boli postavené z pevného stavebného materiálu (kameň, tehla).

mestských hraníc, na ktorom Banská Bystrica susedila s územím patriacim rodine Radvanských, sa okrem zmieneného geometra zúčastnilo až 111 osôb. Medzi týmito účastníkmi sa, pochopiteľne, nachádzali aj zemskí páni a ich zástupcovia, ale aj úradníci Zvolenskej stolice a Banskej komory v Banskej Bystrici. Všetci zúčastnení vystupovali v pozícii svedkov, ktorí mali potvrdiť správnosť ohraničenia a umiestnenia jednotlivých hraničných medzníkov a znakov. Starší svedkovia mali potvrdiť oprávnenosť umiestnenia týchto medzníkov a znakov v porovnaní s minulým stavom, keďže je možné predpokladať, že už v minulosti sa podobnej obchôdzky hraníc zúčastnili. Mladší svedkovia, vrátane detí od 10 do 18 rokov, boli naopak prizvaní z toho dôvodu, aby si zapamätali polohu týchto hraničných bodov do budúcnosti.

Priamo z Banskej Bystrice sa obchádzania dotknutého hraničného úseku zúčastnilo 43 osôb. Medzi nimi nachádzame piatich členov mestskej rady (*magistratus* resp. *senatus*) – senátorov, podnotára, fiškála, účtovníka, pokladníka či prvého pisára. Volenú obec mesta (*electa communitas*) zastupoval tribún ľudu a jej ďalší piati členovia.¹⁹ Zvyšok predstavovali radoví mešťania, z ktorých niektorí sa hraničnej obchôdzky zúčastnili aj so svojimi synmi. Medzi nimi možno uviesť napríklad známeho banskobystrického zlatníka Samuela Libaya (1782 – 1866), s ktorým sa obchôdzky zúčastnil aj jeho najstarší syn Gustáv.²⁰ Práve on bol najmladším priamym účastníkom aktu reambulácie tohto úseku mestských hraníc. Okrem neho evidujeme pri obhliadke tohto úseku ďalších sedem Banskobystričanov v nižšom veku ako 18 rokov. Zástupcovia mesta napokon k obhliadke pribrali aj murárskeho predáka (*murariorum pallirio*) Mateja Stogla,²¹ ktorý mal na starosti vytesanie nových hraničných znakov.

Banskú Bystricu zastupovali na obhliadke aj vybraní obyvatelia niektorých poddanských dedín mesta. Z dediny Harmanec (*ex villa Harma-*

¹⁹ Tribún ľudu stál pôvodne na čele 24-člennej vonkajšej mestskej rady. Od konca 18. storočia, po zlúčení vonkajšej rady a volenej obce, stál na čele volenej obce. Bol akýmsi prostredníkom medzi ňou a senátom. Medzi jeho ďalšie funkcie patrila tiež kontrola mestskej pokladnice a starostlivosť o ochranu mestských privilégií, práv a záujmov. Porovnaj: MARKOV, Jozef: *Odraz politických zápasov v obecnej správe Banskej Bystrice v 16. – 19. storočí*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1973, s. 112-113.

²⁰ Ten mal mať podľa zápisu v tom čase 10 rokov. V skutočnosti sa Gustáv Teofil Libay narodil 4. júna 1812, takže v čase konania reambulácie mal len 8 rokov. Porovnaj GLOCKO, Filip: *Samuel Libay : život a dielo banskobystrického zlatníka*. Banská Bystrica : Stredoslovenské múzeum, 2018, s. 44.

²¹ Slovo *pallirio* predstavuje latinizovanú formu slova palier, ktoré označuje predáka alebo vedúceho murárskych prác. Ekvivalentom je nemecký Polier, maďarský pallér, či v češtine palíř. Uvedený Matej Stogl sa zúčastnil aj reambulácie severnej hranice mesta spoločnej s Likavským panstvom. Označenie západnej hranice mesta spoločnej s mestom Kremnica a severozápadnej hranice mesta spoločnej s panstvom Révaiovcov dostal za úlohu kamenársky majster Leonard Horn. Pri ostatných úsekoch sa mená tvorcov hraničných znakov priamo neuvádzajú.

netz) ležiacej na území mesta to bolo dvanásť mestských zamestnancov.²² Dvaja ďalší svedkovia zastupujúci mesto pochádzali z Kostiviarskej a jeden z dediny Sv. Jakub.

Úradnícky aparát banskobystrickej banskej komory zastupovalo päť osôb, medzi ktorými boli fiškál so svojim adjunktom, provízor, lesmajster a lesný praktikant. Post banskobystrického banskokomorského lesmajstra v tom čase zastával Jozef Dekret (1774 – 1841), priekopník moderného lesohospodárstva v našich krajinách.²³ Banskú komoru v Banskej Bystrici napokon na obchádzke zastupovali aj dvaja komorskí poddaní pochádzajúci z dedín Majer a Kostiviarska.

Rodinu Radvanských, ako feudálneho pána na teritóriu susediaceho s mestom, zastupovali tri osoby. Tou najvýznamnejšou spomedzi nich bol zastupujúci (druhý) podžupan Zvolenskej stolice Anton Radvanský (1769 – 1840).²⁴ Ďalším zúčastneným členom rodiny bol Karol Radvanský.²⁵ Napokon, Evu Prónay,²⁶ vdovu po zosnulom kráľovskom radcovi Jánovi Radvanskom,²⁷ zastupoval jej provízor František Banko.

---

²² Pod dedinou Harmanec možno v skutočnosti rozumieť pravdepodobne dve sídla, teda Dolný a Horný Harmanec.

²³ Post komorského lesmajstra zastával v rokoch 1814 – 1837. Vo svojej funkcii presadzoval hospodárnu ťažbu dreva, umelé zalesňovanie a pestovanie lesa, zdokonalenie evidencie a ochrany lesa, zlepšenie sociálneho postavenia lesného robotníctva. Práve jeho zásluhou sa podarilo v celej oblasti presadiť zavedenie ručnej píly namiesto sekery pri stínaní stromov. Bližšie k uvedenej osobnosti napr.: ŠŤASTNÝ, Tibor: Dekretov boj o zastavenie devastácie lesov a o ich cieľavedomú ochranu. In: JANČÍK, Alojz (ed.): *Jozef Dekret Matejovie*. Bratislava : ŠPN, 1954, s. 85-196; ŠŤASTNÝ, Tibor: Ako povzniesol Dekret lesné hospodárstvo. In: JANČÍK, Alojz (ed.): *Jozef Dekret Matejovie*. Bratislava : ŠPN, 1954, s. 239-243; ŠŤASTNÝ, Tibor: Jozef Dekret-Matejovie. In: TIBENSKÝ, Ján (ed.): *Priekopníci vedy a techniky na Slovensku 2*. Bratislava : Obzor, 1988, s. 196-200; STOCKMANN, Viliam: *Historické lesnícke osobnosti*. Banská Bystrica; Malinovo : Lesy SR, š. p., 2012, s. 47.

²⁴ Anton (I.) Radvanský zastával volený post zastupujúceho (druhého) podžupana 16 rokov od roku 1811 do roku 1827. V stoličnej správe začínal ako podslužný (1801 – 1807) a následne slúžny horného okresu (1807 – 1811). Neskôr, v rokoch 1827 – 1832, zastával pozíciu riadneho (prvého) podžupana Zvolenskej stolice. Niekedy v tomto období bol tiež menovaný za cisársko-kráľovského radcu. Podľa: JANURA, Úradníci Zvolenskej stolice v rokoch 1790 – 1848, s. 104 a 119; JANURA – FILLOVÁ – ŠIMKOVIC, *Vidiecke šľachtické sídla v Zvolenskej stolici*, s. 50-51; SZLUHA, *Felvidéki nemes családok*.

²⁵ Mohlo tu ísť o menej významného člena rodu, syna Petra (IV.) Radvanského a Eufrozíny (Fruzsíny) Czipsery, ktorý sa podľa Mártona Szluhu narodil 14. 1. 1764. Pozri: SZLUHA, *Felvidéki nemes családok*. Podľa zápisu vo zvolenskej matrike však bol Karol Ľudovít Radvanský pokrstený už o niekoľko dní skôr, dňa 10. 1. 1764. ŠA BB, Zbierka matrik, Matrika krstených r. k. farského úradu vo Zvolene 1758 – 1840. Podľa: www.familysearch.org [2021-08-04].

²⁶ Eva Prónay (*Pronay*) bola príslušníčkou šľachtického rodu zo Slovenského Pravna a Blatnice. Narodila sa v roku 1747, takže v čase reambulácie hraníc mala už 73 rokov. SZLUHA, *Felvidéki nemes családok*.

²⁷ Ján (V.) Radvanský (1739 – 1815), otec Antona (I.) Radvanského, bol taktiež významným stoličným úradníkom. Najprv zastával post stoličného pokladníka, neskôr bol zastupujúcim podžupanom. Počas jozefinských reforiem zastával post riadneho podžupana spojenej

Z mestečka Radvaň sa obhliadky zúčastnilo 31 miestnych obyvateľov, medzi ktorými nachádzame tunajšieho notára Juraja Markoviča, hajtmána Jána Furdíka a lesníka Radvanského panstva Daniela Moska.²⁸ Spomedzi zúčastnených obyvateľov Radvane možno deviatich označiť za mladistvých. Takmer všetkých ich možno stotožniť zo synmi zúčastnených dospelých obyvateľov Radvane.²⁹ Stranu Radvanských napokon zastupovalo aj dvanásť poddaných z dediny Skubín, medzi ktorými nachádzame aj miestneho richtára Jána Bukovského. Dvaja Skubínčania boli mladiství chlapci vo veku 14 a 16 rokov, ktorí sa obhliadky zúčastnili bez svojich otcov.

Už od stredoveku bol juhozápadný úsek mestských hraníc, spoločný s teritóriom rodiny Radvanských, pomerne stabilný a aj napriek početným sporom medzi oboma stranami sa ho nedotkli zásadnejšie zmeny.³⁰ Od sútoku rieky Hron s potokom UduRNA (v súčasnosti Radvanský potok) postupovala hranica proti prúdu toku UduRny. Od neho potom prechádzala k ceste do Turca a ďalej pokračovala nahor tokom Tajovského potoka až na hlavný hrebeň Kremnických vrchov. Reambulácia z roku 1820 zaznamená v knihe *Metales* umožňuje priebeh tejto približne 12 km dlhej hraničnej línie ešte viac spresniť.

Obchôdzka spojená s vymeriavaním hraníc na tomto úseku začala 1. augusta 1820 na sútoku Hrona s UduRnou. Odtiaľto komisia postupovala niekoľko nasledujúcich dní proti prúdu UduRny a Tajovského potoka smerom nahor až na hlavný hrebeň Kremnických vrchov, k trojhraničnému bodu rozdeľujúcemu chotáre Banskej Bystrice, Radvanského panstva a Kremnice. Keďže sa postupovalo proti prúdu oboch potokov, tak územie vpravo od hraničnej línie komisia označovala ako banskobystrické a územie vľavo ako radvanské.³¹

Na spodnom toku UduRny prechádzala hranica popri komorskom uhľisku na banskobystrickej strane až k drevenému mostu nad UduRnou,³²

Turčiansko-Zvolenskej stolice. Okrem čestnej funkcie cisársko-kráľovského radcu bol pasovaný na Rytiara Zlatej ostrohy. Zomrel 10. apríla 1815 v Radvani. JANURA – FILLOVÁ – ŠIMKOVIC, *Vidiecke šľachtické sídla v Zvolenskej stolici*, s. 50; SZLUHA, *Felvidéki nemes családok*.

²⁸ Ján Furdík bol v zozname účastníkov zapísaný ako *ductor oppidi*. Predpokladáme, že ide o tú istú osobu, ktorá zastávala v roku 1820 funkciu tunajšieho hajtmána, niekedy nazývaného tiež kapitánom. FURDÍKOVÁ, Eva: Správa mestečka Radvaň v 17. – 19. storočí. In: SKLENKA, Vladimír – PECNÍK, Marcel a i.: *Radvaň : monografia mestečka*. Banská Bystrica : Centrum pre rozvoj cestovného ruchu, b. r., s. 117.

²⁹ Medzi dospelými nenachádzame iba priezvisko mladistvého Jána Matrošoviča.

³⁰ TOMEČEK, Hranice mesta ..., s. 30.

³¹ V súčasnej geografickej terminológii sa naopak strany odvodzujú od smeru vodného toku.

³² Išlo o dolné uhľisko ležiace v blízkosti dolných hrablí slúžiacich na zachytávanie dreva plaveného po Hrone. Drevným uhľom vyrobeným na tomto uhľisku bol zásobovaný hutnícky komplex postavený v 16. storočí, ktorý stál v jeho tesnej blízkosti na sútoku Tajovského potoka s Hronom.

ktorý bol postavený na ceste smerujúcej z Banskej Bystrice do dolnej časti mestečka Radvaň. Ďalej za mostom vpravo stál dom komorského uhliarskeho pisára s prislúchajúcou záhradou siahajúcou až ku korytu Uduorny. Na ňu nadväzovala ďalšia záhrada pána Karola Fluka a záhrady Stelleviánska a Karola Margarovského (*hortus Stellevianus et Caroli Margarovszky*).³³ Za týmito záhradami sa nachádzal ďalší drevený most cez Uduornu na ceste z Banskej Bystrice cez hornú Radvaň do Kremničky. Na opačnej radvanskej strane sa oproti uhlisku a spomínaným záhradám nachádzali pozemky radvanského intravilánu. Ďalej za týmto druhým mostom, priamo pri hraničnom toku Uduorny, stála krčma banskobystrického mešťana Michala Páleša s prilahlou záhradou.³⁴ Za ňou pokračovalo Pálešove pole, za ktorým nasledovala lúka ďalšieho banskobystrického mešťana Samuela Sumráka. Oproti týmto pozemkom na opačnom brehu Uduorny ležalo pole pána Ľudovíta Radvanského, za ktorým sa začínala záhrada obyvateľa Radvane Daniela Krušpána. Tieto pozemky sa tiahli po oboch stranách hranice až k miestu, kde sa do Uduorny vlieval potok Motičina.

Od uvedeného sútoku až po cestu do Skubína viedla hranica popri pokračujúcich pozemkoch Samuela Sumráka a banskobystrického radného Jána Fluka ležiacich na pravej, teda banskobystrickej strane.³⁵ Na opačnej, radvanskej strane ležali pri hranici pole Jána Ondričina, poddaného Karola Radvanského, za ktorým nasledovali panská lúka Radvanských a polia pána Imricha a Ľudovíta Radvanského. Pod oboma menovanými poľami sa nachádzali dva vodné pramene tvoriace hraničné medzníky. Na tomto úseku hranice sa už spomínajú aj prvé spresňovacie hraničné medzníky tvorené kamennými kopami a hraničnými kameňmi označenými štítom (erbo) mesta. V blízkosti jedného z prameňov bola vytvorená dočasná hraničná kopa (*intermialis cumulus*), ktorá mala byť hneď po skončení raambulácie nahradená alebo doplnená označeným hraničným kameňom. Na mieste, kde sa hraničná línia približovala k ceste do Skubína, komisia zaznamenala aj existenciu prvých hraničných kameňov zrejme už so skôr vytesanými hraničnými znakmi mesta.

---

³³ Fluckovci boli vplyvný šľachtický rod pôvodom z Čiech žijúci v Banskej Bystrici. Pôsobili najmä ako úradníci a zamestnanci v službách tunajšej banskej komory. Postupne prenikli aj do úradníckeho aparátu Zvolenskej stolice. JANURA, Úradníci Zvolenskej stolice v rokoch 1790 – 1848, s. 127.

V prípade *hortus Stellevianus* by pravdepodobne mohlo ísť skôr o *hortus Stellerianus*, odvodené od bežného priezviska Steller.

³⁴ Mešťan Michal Páleš (*Palesch*) sa ako člen volenej obce osobne zúčastnil reambulačnej obhliadky hraníc ako zástupca mesta.

³⁵ Ján Fluk (*Fluck*) sa ako člen mestskej rady osobne zúčastnil reambulačnej obhliadky hraníc ako zástupca mesta.

Od cesty do Skubína hranica schádzala z vršku nižšie, popri poliach Karola Fluka z jednej strany a Radvanských z druhej strany, k inej ceste vedúcej do Skubína a Podlavíc. Popri nej potom hranica postupovala až k dedinám Podlavice a Skubín. Napravo prechádzala hranica popri poli mešťana Schuberta a poliach podlavických poddaných mesta, menovite istého Drobu.³⁶ Vľavo ležali polia Radvanských a sedliakov zo Skubína, ktoré sa tiahli až na kopčeky zvané Holé Hôrky (*Holje Huorky*). Na dva kamene stojace vedľa cesty nechali predstavitelia mesta vytesať hraničný znak so štítom mesta. Ďalej pred domom zmieneneho Drobu komisia objavila starý hraničný kameň, na ktorom už bol vytesaný znak mesta. Pri tejto príležitosti ho nechali pevnejšie osadiť do zeme. Za záhradou tohto domu našli ešte starý veľký mlynský kameň zakopaný v zemi, ktorý už bol rovnako označený štítom mesta.

Od dedín Podlavice a Skubín, ktoré od seba oddeloval Tajovský potok, postupovala hranica ďalej takmer po celý čas korytom tohto vodného toku až do jeho pramennej oblasti.³⁷ Obhliadka hraníc reambulačnou komisiou pokračovala popri Podlavickom mlyne. K ďalšiemu Skubínskemu mlynu rodiny Radvanských,³⁸ pri ktorom sa nachádzal aj most cez Tajovský potok, prišla komisia až nasledujúceho dňa (2. augusta). Odtiaľ pokračovala popri vyústení doliny Hlboká na ľavej strane až k dedinám Tajov a Jabříková, z ktorých prvá ležala na pravom banskobystričkom brehu potoka a druhá na jeho ľavom radvanskom brehu. Tu sa vymeraná hranica čiastočne odchýlila od potoka a pokračovala po ceste naprieč Tajovom. Cesta tu prechádzala tesne okolo mlynskeho kanála, na ktorom stál komorský mlyn, a tiež okolo domov komorských robotníkov na opačnej strane cesty. Ďalej vľavo od cesty, hneď pri potoku, stála pražiareň so starou hutou, nad ktorou bol murovaný most vedúci k novej hute. Ešte ďalej po oboch stranách cesty stáli viaceré domy komorských robotníkov. O niečo ďalej na pravej strane cesty stála farská budova. Za ňou bol postavený ďalší murovaný most cez Tajovský potok, v blízkosti ktorého sa do Tajovského potoka vlieval Kordický potok (*Kordikiensis rivus*). Napravo, hneď za mostom sa nachádzal dom komorského hutného prefekta. Ďalej cestou cez Jabříkovú s domami po oboch stranách prichádzala hranica k drevenému mostu na Tajovskom potoku.

³⁶ Matričné záznamy dokladajú v Podlaviciach pomerne početné zastúpenie priezviska Droba. Medzi Drobovcami tu nachádzame napríklad aj mlynára Štefana Drobu, doloženého v rokoch 1793 – 1806. Podľa: www.familysearch.org [2021-08-07].

³⁷ Na mapovom liste 2. vojenského mapovania z roku 1845 je Tajovský potok pomenovaný ako *Hotarska Woda*. Österreichisches Staatsarchiv – Kriegsarchiv (ďalej ÖStA – KA), Franziszeische Landesaufnahme, Section 39 – Colonne XXXII.

³⁸ Ako Skubínsky je mlyn označený na mapovom liste 2. vojenského mapovania z roku 1845. Tento mlyn stál povyššie ústia Riečanky do Tajovského potoka. ÖStA – KA, Franziszeische Landesaufnahme, Section 39 – Colonne XXXII.

Odtiaľto postupovala komisia Pastierskou dolinou cestou popri Tajovskom potoku smerom na Králiky.³⁹ Hranica viedla popri ceste, ktorá zároveň kopirovala tok Tajovského potoka tečúceho naľavo od nej. Popri posledných dvoch domoch a záhradách tajovských robotníkov prišla komisia na miesto, kde do Tajovskej doliny zľava ústila dolina Mútne s rovnomenným potokom. Popri malom moste cez Tajovku k ceste vedúcej do doliny Mútne a ďalšiu záhradu na pravej strane cesty viedla hranica až k sútoku Tajovského a Farbeného potoka. Od tohto miesta, na ktorom stál dom v lokalite *pod Studenuo*, sa hranica definitívne odklonila od cesty na Králiky a pokračovala ďalej výlučne tokom Tajovského potoka.

Neďaleko uvedeného miesta na vyčnievajúcej skale na ľavej strane potoka nechala komisia vytesať ďalší hraničný znak v podobe mestského štítu. Ďalej komisia prešla popri podzemnej vyvieracke Tajovského potoka a pokračovala jeho suchým korytom. Niekde v týchto miestach obhliadka v danom dni skončila. Nasledujúceho dňa (3. augusta) postupovala komisia nahor suchým korytom potoka okolo miesta, kde sa otvárala napravo dolina *pod Malachouszkou* až k lokalite *pod Sztrminu*, neďaleko ktorej sprava ústila do Tajovského potoka menší potôčik *Sztudenecz* (Studený potok). Na tomto úseku sa blízko seba nachádzali dva vytesané hraničné znaky mesta. Prvý z nich bol vytesaný do skaly vyčnievajúcej z úbočia nad potokom (obr. 1).⁴⁰ Druhý nechala komisia vytesať do veľkého kameňa trčiaceho z brehu potoka (obr. 2).⁴¹

Od sútoku Studeného a Tajovského potoka sa hranica tiahla nahor korytom hraničného potoka cez dolinu nazývanú do Studenca (*valle nomen do Sztudenjecz*). Touto dolinou sa komisia dostala na miesto nazývané pod Kováčovou lúkou (*ad Localitatem pod Kovacsowu Luku*), kde sa nachádzal aj malý most cez potok. Na kameň poniže tohto mosta nechala komisia vytesať hraničný znak so štítom mesta. Ďalej kopírujúc hranicu prešla komisia popri mieste, kde sa do Tajovského potoka sprava vlieval nepatrný potôčik až ku vodopádu (*antiquae Cataractae*), nad ktorým sa nachádzala Kováčova lúka (*Kovacsova Luka*). Na nej sa komisia rozhodla prenocovať a v obhliadke pokračovať na ďalší deň.

---

³⁹ Na mape banskobystričského chotára od Jána Nepomuka Liptáka z roku 1859 je ako Pastierska dolina (*Thal Pasztierszka*) označená susedná dolina vedúca od Tajova smerom na Kordíky. ŠA BB, Zbierka máp a plánov, ev. č. 2629.

⁴⁰ Z formulácie (*saxo Civitatis scutum incisum est*) nie je zrejmé či tento hraničný znak už komisia našla, alebo ho nechala vytesať. Každopádne uvedený hraničný znak sa podarilo identifikovať a zdokumentovať priamo v teréne.

⁴¹ Uvedený hraničný kameň zdokumentoval pán Ján Vicen. Pri opakovanej obhliadke miesta sa zatiaľ nepodarilo tento hraničný kameň opätovne dohľadať. Je pravdepodobné, že mohlo dôjsť k jeho zaneseniu počas pravidelne sa opakujúceho vybrežovania divo tečúceho potoka, ku ktorému dochádza hlavne v období jarných mesiacov.

Nasledujúci deň (4. augusta) obhliadka pokračovala cez miesto *pod Scharianczovou Szkalou*, ďalej hraničným potokom smerom k hlavnému hrebeňu Kremnických vrchov. Tu hranica viedla popri dvoch menších potôčikoch, ktoré sa zľava vlievali do hraničného toku až ku dvom prameňom a banskej štôlni (*Cuniculo fodinae*). Od tohto miesta hranica vystupovala po strmom úbočí priamo na hlavný hrebeň Kremnických vrchov. Na tomto úseku nechala komisia vytesať jeden hraničný znak rodiny Radvanských a niekoľko hraničných znakov mesta Banská Bystrica. Na jednom z nich, nachádzajúcom sa tesne pod hrebeňom, nechali vytesať aj letopočet 1820 (*saxo scutum Civitatis et Annum 1820 incid curavimus*).

Reambulácia hraničného úseku definitívne skončila až 19. septembra na mieste trojhraničného bodu, ktorý predstavoval vrchol kopca Kremnická skala (*Sarjancowa, Schranzenstein*).⁴² Ešte predtým tu komisia nechala postaviť hraničnú kopy z kameňov a zeminy s hraničným kameňom označeným z východnej strany písmenami CN a letopočtom 1820 a zo západnej strany písmenami DR. Písmená CN v tomto prípade označovali mesto Banská Bystrica (*Civitas Neosolium*) a písmená DR označovali panstvo Radvaň, resp. Radvanských (*Dominium Radvan*). Hraničný znak Kremnice sa na tomto mieste vôbec nespomínal. Komisia mu nevenovala bližšiu pozornosť zrejme preto, že to vzhľadom na reambuláciu tohto úseku hranice nepovažovala za potrebné.⁴³ V súčasnosti je možné na tomto mieste identifikovať dva kamene označené hraničnými znakmi. Na prvom je vytesaný erb Banskej Bystrice vo svojej redukovanej podobe a vedľa neho písmená CN. Na rovnakej strane hore sa nachádza letopočet 1820 (obr. 3). Na kremnickej strane toho istého hraničného kameňa je vytesaný erb mesta Kremnice v podobe katarínskeho polokolesa doplnený písmenom C nad ním. Na vrchu hraničného kameňa je vytesaný nie celkom pravidelný rovnoramenný krížik.⁴⁴ Neďaleko tohto hraničného kameňa sa nachádza druhý kameň s vytesanými literami DR (obr. 4). V ich

⁴² Názov *Sarjancowa*, resp. *Schranzenstein*, v mape *Sarjancowa skala*, zrejme označoval výrazné skalné bralá nachádzajúce sa medzi kótami Suchá hora (1 231 m n. m.) a Kremnická skala (1 212 m n. m.). Trojhraničný bod sa v skutočnosti nachádzal na neďalekom vrchole Kremnickej skaly. Svedčia o tom zachované pozostatky hraničnej kopy a hraničné kamene so znakmi Banskej Bystrice, Radvane (Radvanských) a Kremnice.

⁴³ Hraničný znak Kremnice, označený štítom (erbo) mesta v tvare katarínskeho polokolesa a doplnený majuskulným písmenom C nad ním, sa spomína až na začiatku opisu nasledujúceho hraničného úseku, na ktorom mesto Banská Bystrica susedilo s mestom Kremnica.

⁴⁴ Hraničný kameň je pamiatkovo chránený a evidovaný Pamiatkovým úradom SR v Registri nehnuteľných národných kultúrnych pamiatok pod číslom ÚZPF 3421/1 v rámci katastrálneho územia Tajov. Podľa stručného popisu v evidencii sa nachádza medzi Banskou Bystricou a Kremnicou. Ako doba jeho vzniku je uvedený rok 1820. Stavebno-technický stav je zhodnotený ako narušený. Za kultúrnu pamiatku bol hraničný kameň vyhlásený 12. 2. 1982 rozhodnutím R-ONV B. Bystrica 23/82.

blízkosti je viacero menších aj väčších kameňov, ktoré sú zaiste pozostatkami spomínanej hraničnej kopy, ktorá tu v minulosti stála.

Priebeh celého úseku spoločnej hranice Banskej Bystrice a panstva Radvanských od sútoku Udurny s Hronom až na hrebeň Kremnických vrchov priamo na trojhračnom mieste potvrdili traja stoliční úradníci. Z hľadiska úradníckej hierarchie najvýznamnejším spomedzi nich bol ustanovený podžupan (*Surrogatus Vice-Comes*) Zvolenskej stolice Ľudovít Benický (*Ludovicus Beniczky de Eadem et Mitsinye, 1777 – 1837*).⁴⁵ Ďalšími dvoma boli podslúžny Zvolenskej stolice Wolfgang Rakovský (*Wolfgangus Rakovszky*)⁴⁶ a riadny prísazný prísediaci Zvolenskej stolice Jozef Strakonický (*Iosephus Sztrakoniczky*).⁴⁷

V textovej časti *Metales* sa na tomto úseku hraníc nachádza zmienka o 20-tich vytesaných hraničných znakoch. Len dva spomedzi nich predstavovali symboly panstva Radvanských. Všetky ostatné boli hraničné znaky mesta Banská Bystrica.

Na mape príslušného hraničného úseku možno zaznamenať existenciu 19-tich hraničných znakov na 17-tich miestach. Tri hraničné znaky boli zakreslené na trojhračnom bode Kremnická skala. Radvanský hraničný znak bol zakreslený iba na tomto jedinom mieste. V porovnaní s realitou tu možno vidieť znak tvorený písmenami DR doplnený symbolom obrneného ramena ľudskej ruky so zvierajúcou vetvičkou, ktorý bol odvodený z erbu Radvanských. Banskobystrický hraničný znak je tu znázornený iba prostredníctvom písmen CN a letopočtu 1820, na rozdiel od ostatných lokalít bez vyobrazenia erbu. Navyše je v mape zakreslený aj kremnický hraničný znak, ktorý sa v písomnom opise tohto úseku vôbec nespomína.

---

⁴⁵ Ľudovít (I.) Benický bol príslušníkom mičinskej vetvy (sídlil v kaštieli v Dolnej Mičinej) turčianskeho šľachtického rodu pôvodom z Beníc. V roku 1808 bol menovaný prvým podnotárom a nasledujúceho roku (1809) sa stal riadnym notárom Zvolenskej stolice. Podľa Tomáša Januru zastával tento post až do roku 1827, kedy bol zvolený za zastupujúceho (druhého) podžupana. Tento úrad následne zastával do roku 1832. Neskôr získal čestný titul cisársko-kráľovského radcu, pričom pôsobil tiež ako radca Uhorskej komory a dvorský referent pre baníctvo. Podľa: JANURA, Úradníci Zvolenskej stolice v rokoch 1790 – 1848, s. 122; resp. JANURA – FILLOVÁ – ŠIMKOVIC, *Vidiecke šľachtické sídla v Zvolenskej stolici*, s. 72.

⁴⁶ Tomáš Janura predpokladá, že Wolfgang Rakovský bol synom významného člena rodu Alexa Rakovského (1724 – 1792), ktorý dlhé roky pôsobil ako riadny (hlavný) notár Zvolenskej stolice a v rokoch 1778 – 1785 a 1790 – 1792 aj ako riadny (prvý) podžupan Zvolenskej stolice. Wolfganga pritom uvádza ako podslúžneho dolného okresu, ale aj ako slúžneho horného okresu. JANURA, Úradníci Zvolenskej stolice v rokoch 1790 – 1848, s. 123.

⁴⁷ Príslušníci pôvodom českého rodu Strakonických sa vo Zvolenskej stolici usadili v 18. storočí. Za Márie Terézie bol v roku 1741 člen rodu Andrej Strakonický povýšený do šľachtického stavu. Jeho syn Ladislav získal na konci 18. storočia kaštieľ v Dúbravici. JANURA – FILLOVÁ – ŠIMKOVIC, *Vidiecke šľachtické sídla v Zvolenskej stolici*, s. 74 a 78.

Záverom možno zhrnúť, že prvé hraničné znaky na tomto úseku hranice sa nachádzali v blízkosti cesty do Skubína, na mieste kde sa hranica vzdialila od prvého hraničného toku Uduřny. Na úseku, kde hraničná línia viedla v tesnej blízkosti, alebo priamo korytom Tajovského potoka, sa hraničné znaky umiestňovali skôr výnimočne. Naopak, najviac hraničných znakov bolo vytvorených v pramennej oblasti Tajovského potoka pod Kremnickou skalou. Hraničnú líniu tu nebolo možné viesť prostredníctvom výrazných prirodzených bariér a preto orientácia v teréne bola sťažená. Práve preto tu bolo potrebné umiestniť najviac hraničných znakov.

Textová a mapová časť banskobystričského *Metales* je neoceniteľnou pomôckou pri presnom vymedzení historických hraníc mestského chotára. Podrobné štúdium tohto materiálu v kombinácii s ďalším archívnym a terénnym výskumom môže priniesť zaujímavé objavy a zistenia týkajúce sa lokalizovania a určenia vlastníkov pozemkov a stavebných objektov ležiacich pri hraničnej línii, poznania dobovej toponymie, procesu formovania hraníc, ale aj vytvárania a ochrany hraničných medzníkov. Ide o najdôležitejší dokument umožňujúci lokalizáciu hraničných medzníkov umiestnených na hraniciach mesta. Zdokumentovanie viacerých hraničných kôp, hraničných kameňov a znakov pomocou tohto dokumentu in situ je toho jasným dôkazom.

Príloha č. 1. Menný zoznam účastníkov reambulácie juhozápadného úseku mestských hraníc spoločných so susedným teritóriom rodiny Radvanských

Za mesto Banská Bystrica (43 osôb):

Jozef Kellner, mestský radný (*senator*)

Ján Fluck, mestský radný (*senator*)

Jozef Rottermund,* mestský radný (*senator*)

Michal Rarus, mestský radný (*senator*)

Gabriel Urbáni (*Urbányi*), mestský radný (*senator*)

Ján Sumrák (*Szumrak*), podnotár (*vice-notario*)

Štefan Husák (*Huszágh*), fiškál (*surrogato fiscali*)

Maximilián Ondrejkoovič (*Ondrejkovits*), tribún ľudu (*tribuno plebis*)

Ignác Waisz, účtovník (*rationum exactore*)

Ignác Palkovics, pokladník a výberca vojnových kontribúcií (*cassae bellicae perceptore*)

Štefan Peťko (*Pettyko*), prvý pisár (*primario cancellista, et regestratore*)

Michal Lassovszky, člen volenej obce a desiatnik (*electae communitatis commembro, et decimatore*)

Andrej Czilchert, mešťan a člen volenej obce (*civis, et electae communitatis commembro*)

Jakub Rhaner, mešťan a člen volenej obce (*civis, et electae communitatis commembro*)

Karol Invitty, mešťan a člen volenej obce (*civis, et electae communitatis commembro*)

Michal Palesch, mešťan a člen volenej obce (*civis, et electae communitatis commembro*)

Michal Kellner, mešťan (*civis*)

Samuel Roznauer, mešťan (*civis*) a jeho 11-ročný syn Ľudovít

Benjamín Reinlander, mešťan (*civis*)

Michal Fischer, mešťan (*civis*)

Samuel Libay, mešťan (*civis*) a jeho 10-ročný syn Gustáv

Daniel Kellner, 15-ročný syn mešťana (*filius civis*)

Ľudovít Kolbenheyer, 15-ročný syn mešťana (*filius civis*)

Karol Czilchert, 13-ročný syn mešťana (*filius civis*)

Vendelín Rottermund, 16-ročný syn mešťana (*filius civis*)

Jozef Vozár (*Wozár*), 18-ročný syn mešťana (*filius civis*)

Ján Urbáni (*Urbány*), mešťan (*civis*)

Pavol Beloczy, mešťan (*civis*)

Štefan Šándor (*Sándory*), mešťan (*civis*)

Pavol Ruttkay, mešťan (*civis*)

Jakub Baicsy, mešťan (*civis*)

Daniel Albrecht, mešťan (*civis*)
Pavol Messatoris, mešťan (*civis*)
Jozef Ondrey, mešťan (*civis*)
Michal Steffek, mešťan (*civis*) a jeho 16-ročný syn Ľudovít
Daniel Čečetka (*Csecsetka*), mešťan (*civis*)
Pavol Flora, mešťan (*civis*)
Jozef Spevak, mešťan (*civis*)
Juraj Pecznik, mešťan (*civis*)
Matej Stogl, predák murárov (*murariorum pallirio*)

Za mesto Banská Bystrica z dediny Harmanec (12 osôb):

Michal Baláž st. (*Seniore Balás*), robotník mesta (*operarius civitatis*)
Michal Baláž ml. (*Iuniore Balás*), robotník mesta (*operarius civitatis*)
Michal Waisz st., robotník mesta (*operarius civitatis*)
Jozef Babiak, robotník mesta (*operarius civitatis*)
Andrej Daubner, robotník mesta (*operarius civitatis*)
Ján Gregor, robotník mesta (*operarius civitatis*)
Michal Waisz ml. (*Iuniore Waisz*), robotník mesta (*operarius civitatis*)
Ján Baláž (*Balás*), robotník mesta (*operarius civitatis*)
Andrej Waisz, robotník mesta (*operarius civitatis*)
Jozef Paraczka, robotník mesta (*operarius civitatis*)
Jozef Lichner, robotník mesta (*operarius civitatis*)
Andrej Schmidt, robotník mesta (*operarius civitatis*)

Z iných dedín v chotári Banskej Bystrice (5 osôb):

Juraj Styk (*Stik*) z Majera podliehajúci jurisdikcii komory
Jakub Jurák (*Iurak*) z Kostiviarskej podliehajúci jurisdikcii komory
Andrej Otiepka (*Otyiepka*) z Kostiviarskej podliehajúci jurisdikcii mesta
Michal Slivka (*Sliuka*) z Kostiviarskej podliehajúci jurisdikcii mesta
Matej Droba z Jakuba podliehajúci jurisdikcii mesta

Za Banskú komoru v Banskej Bystrici (5 osôb):

Ján Wissney (*Wissnyei*), komorský fiškál (*Camerae R. Neosoliensis fiscali*)
Ján Kolinazy, provízor (*provisore*)
Jozef Dekret (*Decret*), lesmajster (*sylvarum magistro*)
Florián Than, pomocník fiškála (*fiscali adjuncto*)
Ján Obereigner, lesný praktikant (*sylvanali practicante*)

Za rodinu Radvanských (3 osoby):

Anton Radvanský (*Radvanszky de Radvan, et Sajó-kaza*), zastupujúci
(druhý) podžupan Zvolenskej stolice (*substitutus vice-comes*)
Karol Radvanský (*Radvanszky de Radvan*)

František Banko, zástupca a provízor (*provisore*) Evy Prónay – vdovy po zosnulom kráľovskom radcovi Jánovi Radvanskom (*Ioannis de Radvan et Sajokaza*)

Z mestečka Radvaň (31 osôb):

Juraj Markovič (*Markovits*), notár mestečka (*notario oppidi*)
Ján Bečko (*Becsko*), obyvateľ mestečka (*oppidanus*)
Ján Chlpko, obyvateľ mestečka (*oppidanus*)
Daniel Kruspán, obyvateľ mestečka (*oppidanus*)
Michal Mráz, obyvateľ mestečka (*oppidanus*)
Andrej Solivajecz, obyvateľ mestečka (*oppidanus*)
Andrej Klincsok, obyvateľ mestečka (*oppidanus*)
Andrej Braczka, obyvateľ mestečka (*oppidanus*)
Samuel Riečanský (*Rietsanszky*), obyvateľ mestečka (*oppidanus*)
Ján Schlejmer, obyvateľ mestečka (*oppidanus*)
Andrej Settenreich, obyvateľ mestečka (*oppidanus*)
Andrej Dvorský (*Dvorszky*), obyvateľ mestečka (*oppidanus*)
Andrej Czemann, obyvateľ mestečka (*oppidanus*)
Andrej Markovič (*Markovics*), obyvateľ mestečka (*oppidanus*)
Samuel Markovič (*Markovics*), obyvateľ mestečka (*oppidanus*)
Nikola Arnus, obyvateľ mestečka (*oppidanus*)
Juraj Murgáts, obyvateľ mestečka (*oppidanus*)
Ján Luby, obyvateľ mestečka (*oppidanus*)
Ján Ondricsin, obyvateľ mestečka (*oppidanus*)
Andrej Chlpko, obyvateľ mestečka (*oppidanus*)
Samuel Riečanský ml. (*Rjecsanszky juniore*), obyvateľ mestečka (*oppidanus*)
Michal Mráz ml. (*juniore*), obyvateľ mestečka (*oppidanus*)
Daniel Schlejmer ml. (*juniore*), obyvateľ mestečka (*oppidanus*)
Ján Furdik, (*ductor oppidi*)
Andrej Markovič ml. (*Markovics juniore*) 15-ročný obyvateľ mestečka (*oppidanus*)
Samuel Furdik 14-ročný obyvateľ mestečka (*oppidanus*)
Pavol Besskó ml. (*juniore*), obyvateľ mestečka (*oppidanus*)
Ján Chlpko ml. (*juniore*), obyvateľ mestečka (*oppidanus*)
Ján Matrošovič ml. (*Matrossovits juniore*), obyvateľ mestečka (*oppidanus*)
Ján Braczka 15-ročný obyvateľ mestečka (*oppidanus*)
Daniel Mosko, lesník Radvanských (*sylvanus Inclytae Familiae de Radvan*)

Z dediny Skubín (12 osôb):

Ján Bukovský (*Bukovszky*), richtár (*iudex*)
Matej Szolivajecz
Juraj Ursini

Matej Kutzian, 16-ročný chlapec

Ján Steffko, 14-ročný chlapec

Andrej Kollar

Ján Neczpalik

Matej Chmelko

Matej Semsely,

Juraj Arnus,

Ján Veszel,

Ján Handlovský (*Handlouszky*)

* Podľa zoznamu radných, ktorý zostavil Emil Jurkovich bol v roku 1820 členom mestskej rady len Ján Rottermundt.

Príloha č. 2. Toponymá uvedené v textovej a mapovej časti *Metales* pri reambulácii juhozápadného úseku mestských hraníc spoločných so susedným teritóriom rodiny Radvanských

reambulácia 1820 (text)	reambulácia 1820 (mapa)	staršie doklady	súčasný názov	druh toponyma
Udurna	X	Vdurna (1255)	Radvanský potok	hydronymum
Radvan	X	villa Raduana (1263)	Radvaň	oikonymum
Körmöcske	X	Keremchey (1291)	Kremnička	oikonymum
Motičina	X	X	X	hydronymum
Szkubin	X	Scubin (1538)	Skubín	oikonymum
Podlavitz	X	Podlawycha (1368)	Podlavice	oikonymum
Holje Huorky	X	Hola hurka (1547)	X	orononym
Tajouka	X	Sevnice (1287), Teya (1567)	Tajovský potok	hydronymum
vallis Hlboka	X	X	X	orononym
Tajova	villa M: Caalis Tajova	Tayowa (1516)	Tajov	oikonymum
Iabrikova	Iabrikova	Jabrickowa (1696)	Jabříková	oikonymum
Kordikiensis rivus	X	X	Kordický potok	hydronymum
vallis Pasztjerszka	X	X	X	orononym
Kralik	X	Kralyiki (1738)	Králiky	oikonymum

Metales Banskej Bystrice z roku 1820 ...

vallis do Mutnjho	Do Mutneho	X	Mútne	oronimum
rivulus Mutno	X	X	Múťrianský potok	hydronymum
vallis Farbenuo	Farbenuo	X	dolina Farbenedého potoka	oronimum / hydronymum
pod Studenuo	X	X	X	chotárny názov
vallis pod Malachouszkou	X	X	X	oronimum
pod Sztztrminu	Pod Strminu	X	X	chotárny názov
rivulus Sztudenecz	Studenec	X	Studené / Studený potok	hydronymum
vallis do Sztudenjecz	Do Studenjec	X	Studenec	oronimum
pod Kovacsowu Luku	Pod Kovácsovu Luku	X	X	chotárny názov
Kovacsova Luka	X	X	X	chotárny názov
pod Scharianczovou Szkalou	X	X	X	chotárny názov
Sarjankova/Sarjancowa	Sarjancowa skala	Schrantzenstein (1574)	Skalka resp. Kremnická skala	oronimum

Obr. 1. Hraničný znak Banskej Bystrice na skalnom brale v doline Tajovského potoka, foto: Oto Tomeček

Obr. 2. Hraničný znak Banskej Bystrice na kameni vyčnievajúcom z brehu Tajovského potoka, foto: Ján Vicen

Obr. 3. Hraničný znak Banskej Bystrice na kameni umiestnenom na trojhra-
ničnom mieste Kremnická skala, foto: Oto Tomeček

Obr. 4. Hraničný znak Radvanských na kameni umiestnenom na trojhra-
ničnom mieste Kremnická skala, foto: Oto Tomeček

